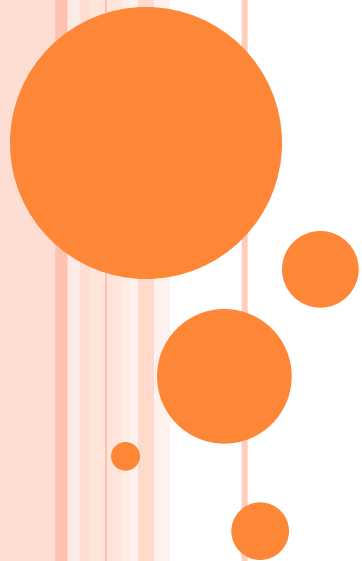

**FERMER
XO'JALIGINING
TASHKILIIY - XUQUQIY
ASOSLARI**

REJA:

- Fermer xo'jaligi tushunchasi, maqsadi, vazifasi, faoliyati va uning yo'nalishlari
- Fermer xo'jaligini tashkil etish
- Fermer xo'jaligining tashkiliy, huquqiy va ishlab chiqarish asoslari
- Fermer xo'jaliklari faoliyatida qonun hujjatlaridan foydalanish tartibi

FERMER XO'JALIGI TUSHUNCHASI, MAQSADI, VAZIFASI, FAOLIYATI VA UNING YO'NALISHLARI

- **Fermer xo'jaligi** - tanlov asosida uzoq muddatli ijaraga berilgan yer uchastkalaridan foydalangan holda, Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqarishi bilan shug'ullanuvchi, yuridik shaxs huquqlariga ega bo'lgan mustaqil xo'jalik yurituvchi sub'ektdir.
- **Fermer xo'jaligining maqsadi** - Qishloq xo'jaligi tovar mahsulotlarini etishtirish yo'li bilan laromad (foйда) olish, o'zining ijtimoiy va iqtisodiy ehtiyojlarini qondirishdir.
- **Fermer xo'jaligining vazifalari** - ajratilgan yer va suv resurslaridan oqilona va maqsadli foydalanishni ta'minlash; tuproq unumdorligini saqlash va oshirish hamda yerlarni muhofaza qilish; mustaqil ravishda Qishloq xo'jaligi mahsulotlari etishtirish, ularni qayta ishlash va sotish, shuningdeq xizmatlar ko'rsatish; veterinariya qoidalariga rioya qilgan holda, chorva mollarining mahsulдорligini oshirishdan iboratdir.
- **Fermer xo'jaligining faoliyatiga** - qishloq xo'jaligi mahsulotlarini etishtirish; qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, sotish, shuningdeq bozorlarda, shu jumladan o'z savdo shahobchalari orqali sotish; tijorat faoliyati va marketing tadqiqotlarini tashkil qilish; yuridik va jismoniy shaxslarga pulli xizmatlar ko'rsatish; tashki iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish; faoliyatning qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa turlarini amalga oshirish kiradi.

FERMER XO'JALIGI TUSHUNCHASI, MAQSADI, VAZIFASI, FAOLIYATI VA UNING YO'NALISHLARI

- **Fermer xo'jaliklarining asosiy yo'nalishlari** - O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2003 yil 24 martdagi «Qishloq xo'jaligida islohotlarni chuqurlashtirishning eng muhim yo'nalishlari to'g'risida»gi Farmonida belgilab berilgan: fermer xo'jaliklari zarar bilan ishlayotgan, past rentabelli va istiqbolsiz shirkatlar negizida barpo etiladi; fermer xo'jaligi yuridik shaxs sifatida, asosan, xususiy korxonalar shaklida, keyinchalik ular turli shakldagi kooperatsiyalarga birlashish huquqi bilan barpo qilinadi; yer maydonlari fermerlarga tanlov asosida ellik yilgacha uzoq muddagga, ijara muddati davomida meros qilib koldirish huquqi bilan ijaraga foydalanish uchun beriladi; fermer xo'jaliklariga beriladigan yer maydonlari shirkat xo'jaliklarining balansidan chiqariladi; etishtiriladigan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini etkazib berish hamda moddiy-texnika resurslari va xizmatlarni olish uchun shartnomalarni faqat fermer xo'jaliklarning o'zlari tayyorlov, qayta ishlash hamda xizmat ko'rsatish korxonalarini va tashkilotlari bilan to'g'ridan-to'g'ri tuzadilar.

FERMER XO'JALIGI TUSHUNCHASI, MAQSADI, VAZIFASI, FAOLIYATI VA UNING YO'NALISHLARI

- Fermer xo'jaliklarini tashkil etish ishlari quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:
  - *Mehnat resurslari etarli bo'lmagan va yangi sug'oriladigan yerlar hamda zaxira yerlarda fermer xo'jaliklari tashkil etiladi.*
  - *Qishloq xo'jaligi kooperativlari (shirkatlari)ning yerlarida fermer xo'jaligi tuzish uchun berilgan arizaga binoan, umumiy majlisning qarori bilan ajratiladigan yerlarda fermer xo'jaliklari tuziladi.*

3. *Surunkasiga zarar ko'rib ishlayotgan istiqbolsiz yoki past rentabelli xo'jaliklar Vazirlar Mahkamasining qarorlari asosida qayta tashkil etilib, tuligicha fermer xo'jaliklariga aylantiriladi.*
  - Fermer xo'jaligi aksariyat hollarda ortiqcha mehnat resurslari bo'lmagan yerlarda va xududlarda tashkil etildi.
-

FERMER XO'JALIGI TUSHUNCHASI, MAQSADI, VAZIFASI, FAOLIYATI VA UNING YO'NALISHLARI

- Yer uchastkalari berilganda fermer xo'jaligi o'z zimmasiga qishloq xo'jalik ekinlarining hosildorligi (uch yil uchun o'rtacha yillik hosil hisobida) yerning kadastr bahosidan kam bo'lmasligini ta'minlash majburiyatini oladi. Bu majburiyat yer uchastkasini ijaraga olish shartnomasida mustaxkamlab kuyiladi.
- Fermer xo'jaligi shu xo'jalik boshligi tomonidan tashkil etiladi, u fermer xo'jaligiga tegishli aloqador mol-mulk ajratib beradi va ustavini tasdiqlaydi.
- Fermer xo'jaligi tashkil etish uchun uning boshligi belgilangan tartibda yer uchastkasi olishi kerak.
- Fermer xo'jaligi belgilangan tartibda davlat ro'yxatiga olingan paytdan e'tiboran tashkil etilgan, deb hisoblanadi. Fermer xo'jaligi vakolatli organ tomonidan davlat ro'yxatiga olingandan keyin yuridik shaxs maqomini oladi, bank muassasasida hisob-kitob varagi va boshqa xil hisob varaqlari ochib, o'z nomi yozilgan muhrga ega bo'ladi.

FERMER XO'JALIGINI TASHKIL ETISH

- Fermer xo'jaligini yuritish istagini bildirgan fuqarolar birinchi navbatda «Fermer xo'jaligi to'g'risida»gi qonunda belgilab berilgan tartibda uzoq muddatli ijaraga yer uchastkasi ajratishni so'rab qishloq xo'jaligi kooperativi (shirkat xo'jaligi) boshqaruvi nomiga ariza beradilar. Bunda arizalarni berish va ko'rib chiqish qishloq xo'jaligi ekinlarini yigib olish tugagan vaqtga to'g'ri kelishi maqsadga muvofikdir.
- Fuqaroning arizasi va umumiy majlis qarori fermer xo'jaligining biznes-rejasi bilan birga tuman hokimiga yuboriladi. Ushbu hujjatlar tuman hokimi tomonidan besh kun muddatda yer uchastkalarini berish masalalarini ko'rib chiquvchi tuman komissiyasiga xulosa berish uchun topshiriladi. Komissiya un besh kun muddatda hujjatlar bilan tanishib chiqadi va bulajak fermer bilan suhbat o'tkazadi hamda ijaraga yer berish muvofikdigi yoki muvofiq emasligi haqida xulosasini tayyorlaydi. Xulosani yuqoridagi hujjatlar bilan birga tuman hokimiga takdim etadi.

FERMER XO'JALIGINI TASHKIL ETISH

- Fermer xo'jaligi tuman hokimligida davlat ro'yxatidan o'tadi. Buning uchun Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 22 avgustdagi qaroriga muvofiq ushbu toifadagi xo'jaliklar tuman hokimligiga quyidagi hujjatlarni takdim etishi lozim:
- 1. *Ariza.*
- 2. *Qishloq xo'jaligi kooperativi (shirkat xo'jaligi) umumiy yig'ilishining yoki boshqa qishloq xo'jaligi korxonasi oliy boshqaruv organi yoki ish beruvchi (ma'muriyati) ning fermer xo'jaligini tashkil etish to'g'risidagi qarori.*
- *Notarial tasdiklangan Nizomning ikkita asl nusxasi.*
- *Davlat boji yoki ro'yxatdan o'tish to'lovi tularanganligi to'g'risida bank to'lov hujjati (eng kam ish haqining besh barobari miqdorida).*
-
- *Vakolatli shaxar (tuman) xokimiyati organlari tomonidan berilgan xo'jalik nomini tasdiklovchi hujjat.*
- *Hokimiyat qarori bilan tashkil etilgan tanlov komissiyasining yer uchastkasi berish haqidagi qarori, ishlab chiqarishni tashkil etishning biznes-rejasi nusxalari.*
- *Muhr va shtampninguch nusxadagi eskizi.*

FERMER XO'JALIGINI TASHKIL ETISH

- Fermer xo'jaligini davlat ro'yxatidan o'tkazish uchun zarur hujjatlar bulajak fermerning o'zi yoki shartnoma asosida tuman hokimligining fermer xo'jaligini davlat ro'yxatiga olish to'g'risidagi qarori yoki ro'yxatdan o'tkazishni rad etish to'g'risidagi qarori ariza beruvchi ariza bergan kundan boshlab (etti) ish kunida, tuman hokimligining fermer xo'jaligini davlat ro'yxatiga olish to'g'risidagi qarori bilan bir paytda qabul qilinadi. SHundan so'ng, tuman hokimligi yangi tashkil etilgan fermerga «Davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risida»gi guvoxnoma va tuman hokimiyati muhri bilan tasdiklangan «ro'yxatga olingan» belgisiga ega ta'sis hujjatlarini hamda muhr va shtamp tayyorlashga ruxsatnomani topshiradi.

FERMER XO'JALIGINI TASHKIL ETISH

- Fermer xo'jaligi tashkil etishning ushbu Qonunda belgilangan tartibi buzilgan yoki xo'jalikning ustavi qonunga muvofiq bo'lmagan taqdirda fermer xo'jaligini davlat ro'yxatiga olish rad etilishi mumkin.
- Davlat ro'yxatiga olish rad etilganligi, shuningdeq ro'yxatga olish muddatlarining buzilganligi ustidan sudga shikoyat qilinishi mumkin.

FERMER XO'JALIGINING TASHKILIIY, HUQUQIY VA ISHLAB CHIQRISH ASOSLARI

- Respublika halq xo'jaligida bozor munosabatlari shakllangan bir paytda qishloq xo'jaligida xo'jalik yuritishning turli shakllari sinovdan o'tkazildi va doimiy ravishda
- takomillashtirib borildi. Fermerga bo'lgan xukumatning e'tibori tez orada o'zining ijobiy natijalarini bera boshladi. Mamlakatimizga chetdan olib keltiriladigan oziq-ovqat mahsulotlari miqdori keskin kamayib, uning o'rnini mahalliy mahsulotlar egalladi. Chunki Davlat mulkini xususiylashtirish va islohotlarni chuqurlashtirish jarayonida yer munosabatlarini isloh qilishga aloxdda e'tibor berildi. Yer halqimizning asosiy milliy boyligi bo'lib, halqni oziq-ovqat va sanoatni xom-ashyo bilan ta'minlashda muhim xizmat qilmoqda. Respublikamiz iqtisodiy taraqqiyoti ko'p jixatdan yerdan foydalanish samaradorligi bilan belgilanadi.
- O'zbekiston Respublikasi «Konstitutsiyasi» va «Yer kodeksi»ga binoan, yer Davlat mulki bo'lib, davlat tomonidan muhofaza qilinadi. Davlatning chiqargan qonunlari asosida xar bir O'zbekiston fuqarosi yerdan foydalanish huquqiga ega.

FERMER XO'JALIGINING TASHKILIIY, HUQUQIY VA ISHLAB CHIQRISH ASOSLARI

- Bozor munosabatlarini erkinlashtirish jarayonida yerdan foydalanishning quyidagi tizimlari qabul qilindi:
- 1. *SHirkat xo'jaliklariga qishloq xo'jaligi yerlari doimiy foydalanish uchun qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarishni ta'minlash maqsadlarida beriladi;*
- 2. *Dehqon xo'jaliklari yerdan meros tsilib qoldirish xuquqi bilan umrbod foydalanadilar;*
- 3. *Fermer xo'jaliklariga yer 50 yilgacha muddatga ijaraga beriladi.*
- Qishloq xo'jaligida iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish va xususiylashtirish jarayonini muvaffakdiyati oxiriga etkazish maqsadida 1998 yil 30 aprelda «Fermer xo'jaligi to'g'risida»gi qonun qabul qilinishi agrar islohotlarni jadallashtirish uchun huquqiy negiz bo'lib xizmat qilmoqda.
- Ushbu tizimda qishloq xo'jalik mahsulotlarini etishtirishda istiqbolli sub'ektlardan biri

FERMER XO'JALIGINING TASHKILIIY, HUQUQIY VA ISHLAB CHIQRISH ASOSLARI

- Qishloq xo'jaligi mahsulotini etishtirish, sotish va erkin savdoga mo'ljallangan aktsiyalarni sotib olish; kreditlar olish, sugo'rta va boshqa hollarni ta'minlagan holda, imtiyozli kreditlashga jalb etish; ijaraga berilgan er uchaskasini kredit olish uchun garovga qo'yish; o'rta va kichik korxonalar uchun belgilangan imtiyozlardan foydalanish; xodimlarni ishga yollash va ular bilan to'zilgan mehnat shartnomalarini bekor qilish huquqlariga ega qonun hujjatlarida fermer xo'jaligining boshqa huquqlari ham nazarda tutilishi mumkin. Fermer xo'jaligi Qishloq xo'jaligi kooperativi umumiy majlisining qarori bilan belgilangan ixtisoslashuvga muvofiq, o'z faoliyati yo'nalishlarini, ishlab chiqarish tuzilmasi va hajmlarini mustaqil ravishda belgilaydi. Fermer xo'jaligi Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining qonunlarda taqiqlanmagan xar qanday turli Qishloq xo'jalik mahsulotini qayta ishlash va realizatsiya qilish bilan ham shug'ullanadi. Fermer xo'jaligi o'zi etishtirayotgan mahsulotini sifatli, me'yoriy standartlarga mos, ekologiya, sanitariya qoidalari asosida ishlab chiqishdan iborat. Fermer xo'jaligi faoliyatining huquqiy asoslari uning nizomida belgilab qo'yiladi

FERMER XO'JALIKLARI FAOLIYATIDA QONUN HUJJATLARIDAN FOYDALANISH TARTIBI

- Fermer xo'jaliklarini tashkil etish, ularning faoliyati, qayta tashkil etilishi va tugatilishi bilan bog'liq munosabatlar «Fermer xo'jaligi to'g'risida»gi qonun va boshqa qonun osti hujjatlari bilan tartibga solinadi.
- O'zbekiston Respublikasining halqaro shartnomasida fermer xo'jaligi to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida nazarda tutilganidan boshqa qoidalar belgilangan bo'lsa, halqaro shartnoma qoidalari qo'llaniladi.
- YEr bilan bog'liq bo'lgan barcha munosabatlarda O'zbekiston Respublikasining «YEr kodeksi»dan foydalaniladi. «YEr kodeksi»ning asosiy printsiplari quyidagilar: eng muhim tabiiy resurs, qishloq xo'jaligining asosi taritsasida yer fondini asrash, tuproq sifatini yaxshilash hamda uning unumdorligini oshirish; yerlardan oqilona, samarali va belgilangan maqsadda foydalanishni ta'minlash; Qishloq xo'jaligi uchun mo'ljallangan yerlarning, eng avvalo, sug'oriladigan yerlarning alohida muhofaza etilishini, kengaytirib borishning hamda ulardan qat'iy belgilangan maqsadda foydalanishni ta'minlash;

FERMER XO'JALIKLARI FAOLIYATIDA QONUN HUJJATLARIDAN FOYDALANISH TARTIBI

- Qishloq, xo'jaligi yerlarining unumdorligini oshirish, yerlarning meliorativ holatini yaxshilash hamda yerlarni muhofaza qilish tadbirlarini amalga oshirishni davlat yo'li bilan va boshqa tarzda qo'llab-quvvatlash; yerga va tabiiy muhitga zarar etkazilishining oldini olish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash; yerga egalik qilish va undan foydalanish shakllarining xilma-xilligi, yer munosabatlari ishtirokchilarining teng huquqdigini ta'minlash hamda ularning qonuniy huuq va manfaatlarini himoya etish; yerdan foydalanganlik uchun haq, to'lash; yerlarning holati haqidagi axborotning to'liq bo'lishini hamda undan erkin foydalanishga yo'l qo'yilishini ta'minlash. Umuman, «Yer kodeksi»da yuqoridagi printsiplardan kelib chikdan holda, fermer xo'jaligining yer bilan bo'ladigan barcha munosabatlari aniq ko'rsatib berilgan. Fermer o'z faoliyatida «Yer kodeksi»dan va me'yoriy hujjatlar tuplamidan foydalanishi maqsadga muvofiq. Bu hujjatlardan foydalanish tartiblari Vazirlar Mahkamasining Qarori va O'zbekiston Adliya vazirligi tomonidan ishlab chiqiladi. Fermer o'zining ish faoliyatini, "Fermer xo'jaligi to'g'risida"gi qonun bo'yicha amalga oshiradi.

FERMER XO'JALIKLARI FAOLIYATIDA QONUN HUJJATLARIDAN FOYDALANISH TARTIBI

- **Qonunning 8-moddasi** fermer xo'jaligining Nizomi to'g'risida bo'lib, ustavning mohiyati, mazmuni, fermer xo'jaligini boshqarish, ishlab chiqarishni tashkil etish, fermerning xukuq va majburiyatlari, xo'jalikni qayta tashkil etish yoki tugatish bilan bog'liq bo'lgan masalalarni hal etish bo'yicha Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 30 oktyabrdagi 476-sonli qarori bilan «Fermer xo'jaligining namunaviy Nizomi» tasdiqlangan. Ushbu hujjat orqali xar bir fermer o'zining sharoiti, ixtisosligini hisobga olgan holda fermer xo'jaligining Nizomini qabul qiladi.
- **Qonunning 23-moddasida** Ishlovchilarni mehnatga jalb qilish, xaq to'lash, sugo'rta badallarini to'lash kabi umumiy qoidalar belgilangan. Ularni qanday rasmiylashtirish va amalga oshirish bo'yicha «Mehnat kodeksi»dan hamda Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 30 oktyabrdagi 476-sonli qarori bilan «Fermer xo'jaligi xodimlarini yollash to'g'risidagi namunaviy shartnoma» tasdikdangan hujjatdan foydalaniladi.

FERMER XO'JALIKLARI FAOLIYATIDA QONUN HUJJATLARIDAN FOYDALANISH TARTIBI

- Fermer xo'jaligi tomonidan etishtirilgan mahsulotlarni sotish, moddiy ta'minot va servis xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar bilan bo'ladigan iqtisodiy munosabatlari «Fermer xo'jaligi to'g'risida»gi qonunda belgilangan bo'lib, uni tashkil etish tartibi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 30 oktyabrdagi 476-sonli qarori bilan tasdikdangan «Namunaviy kontraktatsiya shartnomasi», «Moddiy-texnika resurslari etkazib berishga namunaviy shartnoma», «Xizmatlar ko'rsatishga (Ishlarni bajarishga) namunaviy shartnoma» hujjatlarida aks ettirilgan.
- *Fermer xo'jaligi faoliyatini yuritish jarayonida qo'llanadigan me'yoriy hujjatlardan foydalanishda birinchi navbatda qonunlarni xayotga tatbiq etish bo'yicha Vazirlar Mahkamasining qarorlari bilan tasdiklangan yoki Adliya vazirligi tomonidan ro'yxatga olingan qonun osti hujjatlarini o'rganib chiqishlari va tegishli moddaning asl mohiyatini bilib olishi lozim. Undan keyin o'zining xukuq va majburiyatlarini talab qilishlari mumkin.*

XULOSALAR

- Fermer xo'jaligi o'ziga tanlov asosida uzoq muddatli ijaraga berilgan er uchastkalaridan foydalangan holda, qishloq xo'jaligining ustuvor sub'ekti hisoblanadi. Respublika qishloq xo'jaligida
- faoliyat ko'rsatayotgan sub'ektlar orasida xar tomonlama ustuvor bo'lgan fermer xo'jaliklarini rivojlantirish to'g'risida xukumatning ko'plab qarorlari qabul qilindi. Unda fermer xo'jaligining huquqiy asoslari, xo'jalikni tuzish tartibi, ishlab chiqarish faoliyati, yer uchastkasidan foydalanish tartiblari, Prezident, Oliy Majlis va Senat, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilingan qonun va qonun osti hujjatlaridan foydalanish tartiblari, fermerning xak-huquqlari to'g'risidagi barcha qonuniy asoslar yaratilib, keng joriy etish yo'llari ko'rsatib berilgan.

ASOSIY ADABIYOTLAR

- O'zbekiston Respublikasining "Yer kodeksi" va qishloq xo'jaligiga oid qonun hujjatlari ("Yer kodeksi", "SHirkat xo'jaligi", "Fermer xo'jaligi", "Dehqon xo'jaligi", "Yer kadastr to'g'risida"gi Qonunlar). -T.: "Adolat", 1999, -446 b.
- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Thishlots xo'jaligida iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishning eng muhim yo'nalishlari" to'g'risidagi Farmoni. "Halts so'zi gazetasi", -T.: 24 mart 2003 y.
- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2004-2006 yillarda fermer xo'jaliklarining rivojlanish kontseptsiyasi to'g'risida"gi Farmoni. "Halq so'zi gazetasi", -T.: 2003 yil, 27 oktyabr.
- Karimov I. A. "O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida". -T.: O'zbekiston, 1995.
- 5. Kovalenko N.YA. Ekonomika sel'skogo xozyaystva, M. «YUrkniga». 2004
- <http://shopper.hl.ru/books.shtml?topic=935&page=1>

